

Συζήτηση Α΄

Προεδρεύουσα συνεδρίας: Δέσποινα Πηλείδου

ANNA ΜΑΡΑΓΚΟΥ: Μπορείτε να μας διευκρινίσετε τι προέβλεπε το σχέδιο του Renzo Piano για την αποκατάσταση της τάφρου και απορρίφθηκε; Περιληπτικά.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΝΟΥΣΟΥ-ΝΤΕΛΛΑ: Δεν απορρίφθηκε. Δεν πέρασε καθόλου. Δεν προχώρησε και καλύτερα που δεν προχώρησε γιατί είχε κάποιες κατασκευές, λιμνούλες με νερό, που και μόνο το θέμα της συντήρησης να λάβει κανείς υπόψη, αν γινόντουσαν τέτοιες υδραυλικές επεμβάσεις μέσα στο χώρο της τάφρου, ή επίσης προέβλεπε κάποιες σκάλες για να κατεβαίνεις από το πάρκο, χάλαγε δηλαδή η ενότητα του χώρου θα λέγαμε, και η δομή του σε σχέση με τα υπόλοιπα στοιχεία της οχύρωσης, η ανεξαρτησία που πρέπει να έχει, σαν χώρος που διαχωρίζει περισσότερο. Θέλω να πω εδώ ότι στην αρχή του έργου, που προχώρησε με την Προγραμματική Σύμβαση, εμείς οι ίδιοι, σαν αρχιτέκτονες που είχαμε κληθεί να ξεκινήσουμε κάποια πράγματα για αυτό τον χώρο, είχαμε διαφορετικές απόψεις από αυτές στις οποίες καταλήξαμε τελικά. Και μάλιστα θέλω να πω εδώ ότι στις γόνιμες συζητήσεις που έγιναν και στις επιτροπές της Προγραμματικής Σύμβασης αρχικά, και στη συνέχεια του Ταμείου Διαχείρισης Πιστώσεων για την Εκτέλεση Αρχαιολογικών Έργων, είχαμε με τους παλαιότερους, ας πούμε με την Ηώ Ζερβουδάκη, την αείμνηστη αρχαιολόγο που είχε δουλέψει και στη Ρόδο πολύ, είχαμε μια κόντρα. Εγώ προσωπικά είχα μια κόντρα μαζί της και θέλω να το αναφέρω εδώ, γιατί εμείς λέγαμε ότι πρέπει να ανοίξουμε την τάφρο, να την ενώσουμε με το πάρκο, ενώ εκείνη έλεγε, όχι, πρέπει να είναι ένας χώρος που να είναι αυτόνομος, να διαχωρίζει την πόλη, όχι να την ενώνει την παλιά με την καινούργια πόλη. Και θα πω εδώ και κάτι άλλο που οφείλω στον Καθηγητή, τον

κύριο Μπούρα, ότι κάποια στιγμή πήγα και τον βρήκα, εγώ προσωπικά, γιατί είναι καθηγητής μου από το Πολυτεχνείο, πήγα και τον βρήκα ως μέλος του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, για να του δείξω τις προδιαγραφές που είχαμε κάνει για έναν Πανελλήνιο Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό που επρόκειτο να βγει στον αέρα για το χώρο της τάφρου και εκείνος μου είπε «Τι είναι αυτά τα πράγματα; Αφήστε την αφού είναι μια χαρά η τάφος!». «Μια χαρά, του λέω;». «Βέβαια, είναι μια χαρά» λέει, «αφού την ελέγχετε, αφού μπορείτε σιγά-σιγά να δείτε πως μπορεί να λειτουργήσει μέσα στα πλαίσια της αρχαιολογικής υπηρεσίας, και όχι να ξεφύγει. Μπορεί ο τωρινός δήμαρχος να έχει μια καλή σχέση και μια καλή συνεργασία με την Υπηρεσία αλλά ένας μελλοντικός δήμαρχος έχοντας μια μελέτη που θα προβλέπει διάφορες παρεμβάσεις, να τη χρησιμοποιήσει και να επιμεινεί σε αυτό και να ξεφύγει από τα χέρια της Υπηρεσίας». Ο δρόμος λοιπόν που ακολουθήθηκε στη Ρόδο ήταν θα έλεγα, όχι ακριβώς συντηρητικός, αλλά σταδιακή προσέγγιση: σταδιακή ανάκτηση, ανασκαφές, βρήκαμε καινούργια στοιχεία, τα εντάσσαμε σιγά-σιγά, έντονος ο αρχαιολογικός χαρακτήρας, γιατί η τάφος είναι αρχαιολογικός χώρος, είναι κομμάτι της αρχαίας πόλης, της υποδομής της αρχαίας πόλης, και χαρακτηρίστηκε και αρχαιολογικός χώρος. Αυτή είναι η δική μας εμπειρία. Και εμείς οι ίδιοι ξεκινήσαμε διαφορετικά αλλά καταλήξαμε αλλού, και νομίζω ότι την παραδίδουμε τουλάχιστον στην επόμενη γενιά για να αποφασίσει και αυτή τι θα κάνει.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΗΛΕΙΔΟΥ: Ο Κύριος καθηγητής ίσως να θέλει να σχολιάσει πάνω σε αυτά που είπε η κυρία Ντέλλα;

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ: Εγώ ήθελα απλώς να σχολιάσω το ενδιαφέρον της UNESCO για θέματα ελληνικά και τη δυσπιστία μου προς αυτές τις πρωτοβουλίες. Δηλαδή, άνθρωποι οι οποίοι έρχονται για λίγες ώρες να δουν τα προβλήματα και μετά αποφασίζουν από μακριά, και οι οποίοι έχουν εμπειρίες από άλλους χώρους, από άλλες νοοτροπίες, πολλές φορές κάνουν λάθη. Αυτή η ιστορία με τον Renzo Piano είναι χαρακτηριστική: παρενέβη η UNESCO και φώναξε έναν άνθρωπο με πολύ μεγάλο όνομα, ο οποίος όμως διερωτώμαι αν είχε καθόλου έρθει να δει τα πράγματα εκεί. Ανάλογη είναι η εμπειρία και από την Ακρόπολη των Αθηνών: όταν ξεκίνησαν τα έργα της σωτηρίας των μνημείων της Ακροπόλεως το 1975, πάλι η UNESCO προσέφερε τις τεχνικές της υπηρεσίες. Και βεβαίως τις δεχθήκαμε και βεβαίως έγιναν συζητήσεις και έγιναν και 2 – 3 ταξίδια αλλά στο τέλος δεν προσέφεραν τίποτε. Δεν ήταν σε θέση να προσφέρουν τίποτα, διότι δεν ήξεραν τα προβλήματα, νόμιζαν ότι είναι γενικά προβλήματα ενώ δεν ήταν καθόλου γενικά, ήταν ένα άθροισμα από λεπτομέρειες.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΗΛΕΙΔΟΥ: Έχετε απόλυτο δίκαιο.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΑΝΔΡΙΑΝΑΚΗΣ: Θέλω να προσθέσω και εγώ, επειδή θεωρώ ότι είναι καθοριστικό αυτό το θέμα, μια εμπειρία. Τα Νεώρια των Χανιών (σώζονται 7 από τα 17), είναι ένα μοναδικό μνημείο που διατηρείται σε καλή κατάσταση. Στη δεκαετία του 1980, όταν είχαμε μεγάλες αντιπαραθέσεις με τη δημοτική αρχή, μια από τις κύριες αντιπαραθέσεις ήταν αυτή: κάποια στιγμή μια αρχιτέκτων του δήμου, που είχε σπουδάσει στην Ιταλία, είχε κάνει μια διπλωματική εργασία για τα Νεώρια. Κάποια στιγμή ο Δήμαρχος κατέβασε τον Renzo Piano στα Χανιά, έμεινε 3 μέρες, και μετά η κοπέλα αυτή πήγε στη Γαλλία στο εργαστήριό του όπου υποτίθεται πως έγινε μια μελέτη για τα Νεώρια (εμείς έτυχε να ξέρουμε από πριν τη διπλωματική εργασία και ήταν η ίδια απλώς με υπογραφές του εργαστηρίου του συγκεκριμένου). Αυτή η μελέτη ήταν αιτία για μια δεκαετία να στηθεί στον τοίχο η Υπηρεσία, διότι αρνιόμασταν να τη δεχτούμε διότι κατακερμάτιζε το χώρο. Εκεί που η αξία του χώρου ήταν η ενότητα ακριβώς των 7 αιθουσών, 500 τετραγωνικών μέτρων εκάστη, η ενότητα διασπάστηκε: τις αίθουσες τις μετέτρεψαν άλλη σε θέατρο, άλλη σε κινηματογράφο, άλλη σε καφενείο, άλλη σε αίθουσα των συνοικιακών συμβουλίων και δεν θυμάμαι τι άλλο. Αυτό προεβλήθη προς τον λαό της πόλης και είχε δημιουργηθεί μια οξύτατη αντιπαραθέση. Αυτά φυσικά έχουν πεταχτεί πια στα σκουπίδια και υπάρχει μια συγκεκριμένη θέση την οποία πήραμε μέσα στην Προγραμματική Σύμβαση με πρώτο κριτήριο την ενότητα του μνημείου, την χρήση του ως μνημείο και τη δυνατότητα να φιλοξενεί κάποια πράγματα. Εκεί καταλήξαμε αφού ο χώρος αυτός είχε στην ουσία αχρηστευθεί με αυτούς τους κατακερματισμούς. Θέλω να πω, δηλαδή, ότι δεν είναι πάντα αυτή η σοφία, η έξωθεν ερχομένη, η καλύτερη ιδέα για την αντιμετώπιση των μνημείων μας.

ΑΝΤΩΝΙΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ: Ήθελα να ξέρω καταρχήν εάν τροχοδρομείται κάποιο ενιαίο ρυθμιστικό σχέδιο για τα τείχη και την τάφρο της Λευκωσίας, και επίσης αν οι εκλεκτοί προσκεκλημένοι, περιλαμβανομένου και του κύριου Μπακιρτζή που τώρα βλέπω ότι είναι στην Κύπρο, έχουν καθόλου δει τα σχέδια της δρόμοπλατείας που τροχοδρομείται και ποια είναι η γνώμη τους όσον αφορά στη συνομιλία της με το οχυρωματικό μνημείο;

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΗΛΕΙΔΟΥ: Θέλετε απάντηση από το Τμήμα Αρχαιοτήτων; Ο Δήμος Λευκωσίας νομίζω δεν είναι εδώ, που είναι ο κατεξοχόν φορέας ο οποίος διαχειρίζεται το τείχος. Η κυρία Χατζηκωστή ίσως, αν θέλει να πει κάτι;

ΜΑΡΙΑ ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ: Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, το τείχος είναι κηρυγμένο Αρχαίο Μνημείο Α΄ Πίνακα, μαζί με την τάφρο. Από τη στιγμή της κήρυξής του, το Τμήμα Αρχαιοτήτων ανέλαβε τη συντήρηση ολόκληρου του τείχους, μάλιστα τα τελευταία χρόνια είχαμε και δικοινοτικά προγράμματα που μας

βοήθησαν ώστε να συντηρήσουμε και μεγάλα τμήματα που βρίσκονται στη νεκρή ζώνη της Λευκωσίας. Άρα έγινε πάρα πολλή συντήρηση και το Τμήμα [Αρχαιοτήτων] φροντίζει να έχει πάντοτε κονδύλια ώστε να μπορεί να επεμβαίνει σε έκτακτες περιπτώσεις, αλλά και κονδύλια για συγκεκριμένα έργα τα οποία προαποφασίζονται. Αλλά πρέπει να πω ότι για χρόνια τώρα η προσπάθεια του Τμήματος είναι να δημιουργηθεί μια ενιαία πολιτική, τόσο για τη συντήρηση όσο και για την ανάδειξη του τείχους, και να αποφασιστεί πραγματικά ποια είναι η σχέση του τείχους με την παλιά πόλη και με την καινούργια πόλη, με στόχο να μπορέσει να αναδειχθεί η πόλη της Λευκωσίας. Έγιναν και γίνονται σκέψεις για πρόταση για κήρυξη της πόλης της Λευκωσίας σε Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Βέβαια, δεν ξέρω σήμερα ακριβώς πώς είναι τα δεδομένα, τι είδους μνημεία κηρύσσονται, γιατί υπήρξαν πολλές αλλαγές στην πολιτική της UNESCO τα τελευταία χρόνια αλλά κάποτε, πριν κάποια χρόνια, θυμάμαι ότι μας έγινε πρόταση να κηρύσσαμε τη Λευκωσία, μαζί με την Παλμανόβα της Ιταλίας που έχει ακριβώς το ίδιο σχήμα, το ίδιο σχέδιο...

ANNA ΜΑΡΑΓΚΟΥ: Κηρύχθηκε η Παλμανόβα, το 1962...

ΜΑΡΙΑ ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ: Είχα λάβει μέρος σε μια επίσκεψη στην Παλμανόβα, στην Ιταλία γενικά για διάφορα θέματα, και κάναμε μια επίσκεψη στο Δημαρχείο της Παλμανόβα όπου μας ζήτησαν να υποστηρίξουμε την υποψηφιότητά της, αλλά νομίζω ότι δεν έχει κηρυχθεί γιατί μετά άλλαξε η πολιτική της UNESCO για τις κηρύξεις. Αυτή η πολιτική της πρότασης Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς από δύο χώρες για πιο μεγάλα οργανωμένα σύνολα, αυτά μπορούν να δημιουργήσουν ακόμη μεγαλύτερες δυνατότητες για καλύτερη διαχείριση, καλύτερα προγράμματα. Μάλιστα μπορούν να βοηθήσουν στην ανταλλαγή εμπειριών από διάφορες χώρες για να μπορέσουμε να έχουμε τα καλύτερα αποτελέσματα. Έγινε η προσπάθεια από το Τμήμα Αρχαιοτήτων να κηρυχθεί και η εντός των τειχών πόλη, η οποία αυτή τη στιγμή ελέγχεται μόνο το υπέδαφός της και εγώ πιστεύω ότι κάποια στιγμή αυτό το θέμα θα πρέπει να συζητηθεί, διότι πρέπει να δούμε πώς, προβάλλοντας το τείχος βελτιώνεται η πόλη που είναι μέσα, τα κτίσματα που υπάρχουν μέσα, και τι μπορεί να επιτραπεί από εδώ και πέρα να κτιστεί μέσα στην παλιά πόλη. Αυτό είναι ένα τεράστιο θέμα που αφορά πάρα πολλά κυβερνητικά Τμήματα, αφορά πολλές νομοθεσίες και νομίζω ότι πρέπει να αρχίσουμε να βάζουμε ένα πρόγραμμα ώστε να μπορέσουμε να αναδείξουμε τη Λευκωσία. Και μην ξεχνάτε ότι έχουμε και την Αμμόχωστο η οποία διατηρείται, και εκεί ακριβώς ελπίζουμε ότι θα διατηρηθεί μέχρι να κηρυχθεί ολόκληρη Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Άρα πρέπει να δώσουμε σημασία σε αυτό το θέμα για να μπορέσουμε να διαφυλάξουμε αυτού του είδους τα μνημεία. Ευχαριστώ πολύ.

ΑΝΤΩΝΙΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ: Δεν απαντήθηκε το δεύτερο σκέλος της ερώτησης για τα σχέδια της δρόμο-πλατείας.

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΑΝΔΡΙΑΝΑΚΗΣ: Οποιαδήποτε διαμόρφωση μέσα στην τάφρο της Λευκωσίας είναι ένα μεγάλο λάθος. Και της οποιαδήποτε τάφρου. Αυτό που είδαμε και διαπιστώσαμε χθες όταν κάναμε μια βόλτα από την Πύλη της Πάφου προς το Λήδρα Παλλάς και ακόμη περισσότερο πιο πέρα όταν μπήκαμε μέσα σε ένα κομμάτι των οχυρώσεων της Λευκωσίας ήταν ότι δεν υπάρχει καμία επέμβαση εκτός από ένα πρόχειρο γήπεδο. Και ήταν μάλιστα φυτεμένος αυτός ο χώρος με γκαζόν ή κάτι άλλο. Λοιπόν, εκεί είναι αναδειγμένες οι οχυρώσεις. Δηλαδή χωρίς να έχουν γίνει επεμβάσεις, οι οχυρώσεις είναι αναδειγμένες, και εκεί θα μπορούσε να υπάρξει μια ελαφριά χρήση. Όμως αυτή τη στιγμή που σύμβολο του Δήμου της Λευκωσίας είναι ακριβώς αυτός ο κυκλικός περίβολος, που αποτελεί μια ιδιόρρυθμη περίπτωση του προμαχωνικού συστήματος και έχει μια ιδιαίτερη σημασία, νομίζω ότι προσπάθεια θα πρέπει να είναι σε δύο επίπεδα: στο πρώτο επίπεδο (όπως κάνουμε και εμείς αυτή τη στιγμή όπου δε συζητάμε για χρήσεις), συζητάμε για την ιδέα της ανάκτησης του μνημείου. Να σημειωθεί ότι είδαμε κάτι ακόμη πιο φοβερό λίγο πιο μπροστά, αμέσως έξω από την Πύλη της Πάφου: εκεί γίνονται εργασίες διαμόρφωσης ενός πεζοδρομίου με καταχωμένη την τάφρο, δηλαδή ένας δρόμος χωρίς καμία μέριμνα για ανάδειξη. Εκεί θα ήταν εξαιρετικά εύκολο (τουλάχιστον μέχρι εκεί που είδαμε κάποιες εγκαταστάσεις τένις κτλ) να γίνει μια εκβάθυνση της τάφρου, ώστε να φανεί το μνημείο. Πρώτα πρέπει να ανακτηθεί το μνημείο και μετά πιστεύω ότι θα αποκτήσει, με την τάφρο ελεύθερη, η Λευκωσία τη μεγαλύτερη πλατεία που υπάρχει. Λοιπόν, αυτή η ιδέα πρέπει πιστεύω να προωθηθεί. Οι ιδέες να γίνουν μέσα στην τάφρο δρόμοι ή πλατείες που να είναι και σε άλλο επίπεδο ή να έχουν και μια αρχιτεκτονική μορφή, οποιαδήποτε αρχιτεκτονική μορφή, απλώς αχρηστεύουνε το συνολικό μνημείο, δηλαδή την ενότητά του. Σε αυτά τα έργα το κυρίαρχο στοιχείο τους είναι ακριβώς το μέγεθος και η μορφή που έχουν, η οποία δεν πρέπει να αλλοιώνεται. Μέσα σε αυτήν την καθαρή μορφή που θα αποκτήσει κανείς κάνοντας τέτοιου είδους επεμβάσεις μπορεί να δει διάφορες χρήσεις ενταγμένες ομαλά όπως είδαμε στη Ρόδο. Η Ρόδος είναι μοναδικό σημείο για τον Ελληνικό χώρο γενικότερα, όπου κάποιος ειδικός ήρθαν και μας βάλανε σε μια τάξη. Δηλαδή στη Ρόδο βλέπετε, όχι μόνο τα τείχη, όχι μόνο η παλιά πόλη, όχι μόνο την τάφρο αλλά και γύρω από την τάφρο, ένα χώρος με πράσινο. Τέτοια ανάδειξη δεν υπάρχει πουθενά αλλού ...

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΝΟΥΣΟΥ-ΝΤΕΛΛΑ: Ούτε στη Ιταλία δεν υπάρχουν. Τη στιγμή που στη Ρόδο κάνανε τη ζώνη προστασίας, στην Ιταλία γκρεμίζανε. Δηλαδή οι Ιταλοί είναι αξιοπερίεργο το πώς λειτούργησαν... Τη Ρόδο την οργάνωσαν από την αρχή τουριστικά, γι' αυτό λοιπόν έδωσαν ιδιαίτερη προσοχή στην οχύρωση.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΑΝΔΡΙΑΝΑΚΗΣ: Είναι το μοναδικό παράδειγμα στον χώρο τον Ελληνικό.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΝΟΥΣΟΥ-ΝΤΕΛΛΑ: Ναι, στον Ελληνικό σίγουρα. Να πω και εγώ κάτι για την Πλατεία της Ελευθερίας. Μάλλον να ρωτήσω ήθελα για την Πλατεία της Ελευθερίας. Έχω καταλάβει ότι είναι μια πλατεία καταξιωμένη στη συνείδηση του κόσμου, με επιχωμένη την τάφρο σε εκείνο το σημείο, όπου δεν τίθεται θέμα κατάργησης. Τίθεται θέμα κατάργησής της σαν πλατεία;

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΗΛΕΙΔΟΥ: Όχι.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΝΟΥΣΟΥ-ΝΤΕΛΛΑ: Πριν τη σημερινή μελέτη έγινε ανασκαφή και αποκαλύφθηκε ο προμαχώνας...

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΗΛΕΙΔΟΥ: Όχι πριν γίνει ο διαγωνισμός, μετά τον διαγωνισμό.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΝΟΥΣΟΥ-ΝΤΕΛΛΑ: Δηλαδή ο διαγωνισμός δεν έχει λάβει υπόψη του τα στοιχεία που προέκυψαν;

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΗΛΕΙΔΟΥ: Όχι από την αρχή.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΝΟΥΣΟΥ-ΝΤΕΛΛΑ: Μπορεί να προσαρμοστεί;

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΗΛΕΙΔΟΥ: Γίνονται προσπάθειες.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΝΟΥΣΟΥ-ΝΤΕΛΛΑ: Από ό,τι είδα στο διαδίκτυο συνοπτικά, έχω καταλάβει ότι γίνεται προσπάθεια αυτό το επίχωμα να αντικατασταθεί με μια σύγχρονη μονολιθική κατασκευή βέβαια, όχι με καμία μεταλλική ή ξύλινη γιατί δε θα μπορούσε, και παράλληλα να ανακτηθεί η τάφρος. Πρέπει κανείς να προβληματιστεί (ο κάτοικος της Λευκωσίας και όλοι οι φορείς). Θέτουν θέμα να καταργηθεί η πλατεία;

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΗΛΕΙΔΟΥ: Υπάρχει κάποιος που μπορεί να απαντήσει συγκεκριμένα;

Ε. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ: Απλά να διευκρινίσω ότι μιλώ ως αρχιτέκτονας, την προσωπική μου άποψη εκφράζω, παρόλο που συνεργάζομαι με το Δήμο Λευκωσίας τα τελευταία χρόνια. Να πω καταρχήν ότι είχα εργαστεί σε δικονομικά προγράμματα και γενικά μέσα στα πλαίσια του Nicosia Master Plan, του Ενιαίου Ρυθμιστικού Σχεδίου Λευκωσίας. Πάντα ετίθετο το θέμα του σχεδιασμού ολόκληρου του χώρου της τάφρου και της ανάδειξης των τειχών ως δικονομικό πρόγραμμα και ως συνεργασία μεταξύ των δύο κοινοτήτων ώστε να αντιμετωπιστεί η πόλη

ως ενιαία. Υπάρχουν γενικά ως σκέψεις και ως βασικές αρχές διαμόρφωσης του χώρου της τάφρου, περιμετρικά της εντός των τειχών πόλης, ακριβώς όπως το αναφέρατε, ένας χώρος πρασίνου, ένας χώρος πνεύμονα για την πόλη που είναι αρκετά πυκνοδομημένη. Όμως από εκεί και πέρα, κατά τη δική μου άποψη, επειδή είναι ιδιαίτερες οι πολιτικές συνθήκες δεν έχει θεσμοθετηθεί στην ολότητα η δικοινοτική μελέτη που έχει γίνει και από εκεί και πέρα νομίζω ότι πρέπει ο Δήμος Λευκωσίας και οι διάφορες αρμόδιες αρχές, όπως και το Τμήμα Αρχαιοτήτων, να προχωρήσουν πλέον και να κάνουν ένα σχέδιο, μια πρόταση διαμόρφωσης συνολικά των τειχών. Κατά την προσωπική μου άποψη, η Πλατεία Ελευθερίας είναι ένα μικρό κομμάτι, το οποίο έγινε χωρίς το γενικό σχεδιασμό αυτής της συνολικής παρέμβασης. Και, πρέπει να πούμε, για να είμαστε δίκαιοι, ότι ο διαγωνισμός εμπεριείχε ακριβώς αυτούς τους παράγοντες; για παράδειγμα ο διαγωνισμός έλεγε ότι η πλατεία θα συνεχίσει να χρησιμοποιείται από αυτοκίνητο. Οπότε πώς ήταν δυνατόν ο αρχιτέκτονας να την έχει, όπως είπε η Αντωνία, δρομοπλατεία και να τη σχεδιάσουν με έναν οποιοδήποτε άλλο τρόπο; Δεν τέθηκε θέμα κατάργησης της πλατείας. Επομένως και ο Δήμος, στα πλαίσια της προσπάθειας να προωθήσει ένα έργο εκεί και να αλλάξει τη φυσιογνωμία του χώρου, προχώρησε στο διαγωνισμό. Οι παράγοντες όμως που ετέθησαν, και οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν στους αρχιτέκτονες ήταν τέτοιοι, που, κατά την ταπεινή μου άποψη, μόνο τέτοιες λύσεις προέκυψαν. Εάν θα υπάρξει ένας γενικότερος σχεδιασμός και μια γενικότερη, ως την πούμε, φιλοσοφική προσέγγιση για την τάφρο τότε ανοίγεται άλλο θέμα.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΗΛΕΙΔΟΥ: Αλλά πώς εντάσσεται η πλατεία μέσα στη γενική φιλοσοφία που μας είπατε στην αρχή ότι έχει υπόψη του ο Δήμος να αναπτύξει; Δηλαδή του συνολικού χώρου;

Ε. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ: Η γενικότερη φιλοσοφία ήταν να αντιμετωπιστούν και οι διάφορες γέφυρες που φτιάχτηκαν επί αγγλοκρατίας με ένα διαφορετικό τρόπο. Όμως δεν τέθηκαν λεπτομερείς προδιαγραφές. Ήταν μια γενική αντιμετώπιση ενοποίησης της τάφρου.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΗΛΕΙΔΟΥ: Ενοποίηση της παλιάς με τη νέα πόλη.

Ε. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ: Όχι, ενοποίηση της τάφρου περιμετρικά των τειχών. Αυτή ήταν η γενική φιλοσοφία του Ενιαίου Ρυθμιστικού Σχεδίου, του παλιού λέω, που ξεκίνησε το 1984 και συνεχίστηκε μέχρι πρόσφατα αφού έχουν, κατά κάποιο τρόπο, σταματήσει λίγο οι δικοινοτικές συνεργασίες. Ή ακόμα και τώρα όταν προτείνεται Σχέδιο Περιοχής για την εντός των τειχών πόλη να γίνει δικοινοτικό και πάλι, πάλι εμπεριέχει και τα θέματα της ενοποίησης της τάφρου. Όμως δεν το

είδαμε κατά την προσωπική μου άποψη ως πολιτεία και ως τοπική αρχή σοβαρά για να κάτσουμε κάτω και να φτιάξουμε ένα ενιαίο σχέδιο.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΑΣ: Καταρχήν δε θα ήθελα να οδηγηθούμε εδώ σε μια συζήτηση μόνο για την Πλατεία Ελευθερίας διότι θα ξεφύγουμε από το θέμα που συζητούμε. Οι τρεις προηγούμενοι ομιλητές έθεσαν το θέμα ανάκτησης με το οποίο στην Κύπρο σήμερα κανείς δεν ασχολήθηκε τουλάχιστον μέχρι το 1994 όταν στα πλαίσια ενός μεγαλεπήβολου — μπορώ να πω — προγράμματος είχαμε μετακαλέσει ξένους εμπειρογνώμονες για τη φωτογραμμετρική αποτύπωση των τειχών. Και όταν λέω των τειχών εννοώ και των κατεχομένων, ως χώρου ενιαίου. Και ήταν η πρώτη φορά στην ιστορία του Τμήματος Αρχαιοτήτων τουλάχιστον, και του Δήμου Λευκωσίας που έγιναν μεγάλες επεμβάσεις ‘καθαρισμού’ των τειχών, δηλαδή οι Τούρκοι αναγκάστηκαν να σηκώσουν νεκροταφείο αυτοκινήτων, εμείς, ο Δήμος Λευκωσίας αναγκάστηκε να μετακινήσει παράγκες από τα τείχη και όλα αυτά έγιναν στα πλαίσια της αποτύπωσης των τειχών, που από τον καιρό του Kitchener δεν είχε γίνει. Από το 1922 φτάσαμε στο 1994, και είναι αυτά που έθιξε η κυρία Πηλείδου στην εισαγωγική της ομιλία σήμερα στο χαιρετισμό που μίλησε για την εκβάθυνση της τάφρου και για την ενοποίηση. Αυτά τα θέσαμε σαν πολιτική μας το 1994, ότι δηλαδή έπρεπε η τάφρος να ενοποιηθεί, να απαλλαγεί από τα αυτοκίνητα γιατί το 1998 ακόμα είχε τεθεί θέμα από τον τότε δήμαρχο να κτίσουν πολυώροφο χώρο στάθμευσης μέσα στην τάφρο..

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΗΛΕΙΔΟΥ: Και ο οποίος ακυρώθηκε...

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΑΣ: Ο οποίος ακυρώθηκε διότι αντιδράσαμε ως Τμήμα Αρχαιοτήτων. Μάλιστα έγινε Υπουργική παρέμβαση και απείλησα εγώ με παραίτηση τότε, ότι δεν μπορεί να επιβάλει τη θέλησή του ο Υπουργός. Θέλω να πω ότι η πολιτική του Τμήματος Αρχαιοτήτων διαχρονικά ήταν σωστή. Όμως οι ανάγκες της πόλης για χώρους στάθμευσης ανάγκαζαν πάντοτε ως προσωρινή λύση να χρησιμοποιείται η τάφρος, ουδέποτε τέθηκε θέμα μόνιμων κατασκευών μέσα στην τάφρο, η τάφρος ενοποιεί τη νέα και την παλιά πόλη αν και το ανάχωμα έχει καταστραφεί: στην ουσία η Λεωφόρος Στασίνου είναι το ανάχωμα. Και η υπερβολική φύτευση που έγινε πάνω στο ανάχωμα επέφερε πολλές ζημιές και ξεχώρισε κάπως την παλιά με τη νέα πόλη, διότι σήμερα βλέπουμε ένα τείχος στην ουσία που χωρίζει την ιστορική πόλη από την καινούργια. Και επειδή τέθηκε και θέμα για την εντός των τειχών πόλη, η εντός των τειχών πόλη ολόκληρη κηρύχθηκε σε Αρχαίο Μνημείο όχι μόνο για να ελέγχονται οι εκσκαφές, αυτό μπορούσαμε να το κάνουμε και επίσημα και ανεπίσημα, έγινε για να ελέγχεται ο χαρακτήρας, ο ιστορικός πυρήνας της πόλης. Δηλαδή, να προχωρήσω και σε ένα άλλο θέμα, της πρότασης για την ανέγερση του μεγάλου καθεδρικού ναού: αυτό είναι

ένα πρόβλημα κλίμακας και το οποίο δεν αφορά απλώς στο ότι το Τμήμα Αρχαιοτήτων θα ελέγχει τις εκσκαφές αν βρεθούν αρχαιότητες ή όχι αλλά στο ότι έχει το δικαίωμα, με πρόνοιες του περί Αρχαιοτήτων Νόμου, να ελέγχει πολλές άλλες εκφάνσεις της φιλοσοφίας της δόμησης της εντός των τειχών πόλης. Ευχαριστώ.

ΜΑΡΙΑ ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ: Η κήρυξη ολόκληρης της πόλης είναι για το υπέδαφος. Το Τμήμα Αρχαιοτήτων μετέχει στην Επιτροπή Αισθητικού Ελέγχου του Δήμου για τα κτίσματα και η νομοθεσία περί Αρχαιοτήτων μας επιτρέπει να ελέγχουμε τον περιβάλλοντα χώρο κάθε κηρυγμένου μνημείου. Στη Λευκωσία υπάρχουν πολλά κηρυγμένα μνημεία, πολλές εκκλησίες, κτήρια λαϊκής αρχιτεκτονικής, ελέγχουμε μεγάλο μέρος της πόλης, όχι λόγω της κήρυξης ολόκληρης της πόλης, αλλά λόγω του ότι έχουμε και άλλα μνημεία και ελέγχουμε τον περιβάλλοντα. Έτσι ελέγχουμε αρκετό μέρος της πόλης.

ΝΙΚΟΛΑΣ ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ: Όσον αφορά στην ερώτηση που υποβλήθηκε προηγουμένως, για αυτό το διάλογο του τείχους με την πόλη, νομίζω ότι αυτή τη στιγμή δεν υφίσταται αλλά νομίζω ότι το κλειδί (και ας κρατήσουμε αυτό καθώς θα περπατήσουμε μέσα στην παλιά πόλη) της εμπειρίας που μας αφηγήθηκε ο κύριος Ανδριανάκης ήταν ότι η βόλτα τους χθες ήταν με τα πόδια, και χωρίς αυτόν το περίπατο και την κλίμακα του ανθρώπου, αυτά δηλαδή που είδαμε στη Ρόδο, είναι αδύνατο να έχουμε μια πραγματική σχέση με την αληθινή Λευκωσία. Όταν βλέπουμε το τείχος μέσα από το παράθυρο του αυτοκινήτου αναγκαστικά θα έχουμε κάτι το πολύ αποσπασματικό.